
YENİ KURRIKULUMLARIN SƏCİYYƏVİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

ƏNVƏR ABBASOV

*Təhsil Problemləri İnstitutunun direktor müavini,
Kurrikulum Mərkəzinin direktoru,
pedaqoji elmlər namizədi, dosent,
respublikanın əməkdar müəllimi*

anvar_abbasov@mail.ru

Pedaqoji anlayış kimi kurrikulum, onun meydana gəlməsi və inkişafı, xarakterinə görə növləri, dünyanın mütərəqqi təhsil modellərindən biri olması şərh edilir. Fənn kurrikulumlarının məzmunu, səciyyəvi xüsusiyyətləri haqqında danışılır, onların fənn proqramları ilə fərqi aydınlaşdırılır.

Azərbaycanda yeni cəmiyyətin qurulması öz xarakterinə uyğun yeni münasibətlərin yaranmasını tələb edir. Bütün sahələrdə, o cümlədən təhsildə dəyişikliklərin aparılmasını bir zərurət kimi qarşıya qoyur. İslahat Proqramı "təhsil alanın şəxsiyyət kimi formalaşdırılmasını, onun təlim-tərbiyə prosesinin əsas subyektinə çevrilməsini başlıca vəzifə hesab edən, milli zəminə, bəşəri dəyərlərə əsaslanan, bütün qrupların fəaliyyətini təhsil alanın mənafeyinə xidmət etmək məqsədi ətrafında birləşdirən yeni təhsil sisteminin yaradılmasını" [1] mühüm vəzifələrdən biri kimi irəli sürür.

Yerinə yetirilən vəzifələr, görülən işlər təhsil sahəsində yeni məzmun və struktur dəyişiklikləri ilə nəticələnir, yeni pedaqoji təfəkkür formalaşır. Bu isə öz növbəsində yeni anlayışlar sisteminin yaranmasını tələb edir.

Müşahidələr onu göstərir ki, Azərbaycanda təhsil islahatının həyata keçirildiyi müddətdə dilimizə xeyli miqdarda yeni söz və ifadələr daxil olmuşdur. Onlar öz mənə və mündəricəsinə görə qarşılıqlı olmayan sözlər kimi geniş işlənməyə başlamış, Azərbaycan dilinə xas olan işlək dil vahidinə çevrilmişdir. Kurrikulum belə anlayışlardan biridir.

"Kurrikulum" latın sözü olub lüğəvi mənası "kurs", "elm" deməkdir. Bu söz ingiliscə-rusca lüğətlərdə "təlim kursu", "tədris planı", "proqram" kimi izah olunur. Bəzi alimlərin qeyd etdikləri kimi, 1876-cı ildən etibarən ondan bir termin kimi istifadə olunmağa başlanmışdır. İlk fənn kurrikulumları 1918-ci ildə ABŞ-da meydana gəlmişdir. Ötən əsrin 70-ci illərindən sonra kurrikulum nəzəriyyəsi formalaşmışdır. Azərbaycanda bu termin keçən əsrin 90-cı illərinin sonlarından başlayaraq istifadə olunmaqdadır.

Kurrikulum dünyanın mütərəqqi təhsil modellərindən biri olmaqla, hazırda geniş miqyasda tətbiq olunur. Avropa ölkələrində kurrikulumla təhsilin əsasını təşkil edən sənəd kimi yanaşılır. Konseptual sənəd kimi onun məzmununda standartlar, zəruri minimum, təhsil alanların hazırlığına qoyulan tələblər, texnologiya və qiymətləndirmə məsələləri əhatə edilir. Əslində, bu məsələlərin hər biri kurrikulumda onun tərkib hissəsi, mühüm komponentləri kimi ehtiva olunur. Həmin komponentlərin bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqəsi, hər hansı birinin digərini tamamlaması, onun məntiqi davamı olması vacib tələb kimi gözlənilir.

Təhsil kurrikulumları xarakterinə görə

iki yerə ayrılır. Onlardan birincisi fənyö-
nümlü, ikincisi isə şəxsiyyətyönümlü kur-
rikulumlar adlanır.

Fənyönümlü kurikulumlar məzmun etibarilə elm sahəsini, onun mükəmməl an-
layışlar sistemini əhatə etməklə bilavasitə
bu anlayışların mənimsənilməsinə istiqə-
mətləndirilir. Belə kurikulumların keyfiy-
yətində biliklərin həcmi və miqdarı əsas rol
 oynayır. Bütün praktik bacarıqların yerinə
 yetirilməsində məqsəd biliklərin möhkəm-
liyini, davamlılığını artırmağa xidmət gös-
 tərəkədən ibarət olur. Praktik əhəmiyyət
 daşıyan bacarıq, vərdiş və qabiliyyətlər arxa
 plana keçir, fənnin elmi potensialı artır, mə-
 lumatlılıq səviyyəsi çoxalır. Şagirdlər özlə-
 rinə praktik cəhətdən lazım olmayan
 fundamental bilikləri öyrənmək məcburiy-
 yətində qalırlar.

Belə kurikulumlardan daha çox
 ixtisaslar, təmayüllər üzrə təhsilalma pro-
 sesində istifadə olunur. Eyni zamanda
 onlara ali təhsilin bakalavr və magistr
 pillələrində məzmunun formalaşdırılması,
 müxtəlif elm sahələrinə aid fənlərin məz-
 mununun müəyyənəndirilməsi zamanı
 müraciət edilir.

Şəxsiyyətyönümlü kurikulumlar bila-
 vasitə həyati bacarıq və vərdişlərə üstünlük
 verilməsi ilə fərqlənir. Bu kurikulumlara gö-
 rə insanın gələcək həyat fəaliyyətində la-
 zım olacaq praktik bacarıq və vərdişlər
 əhatə edilir, onun əqli fəaliyyətlə bağlı qa-
 biliyyətlərinin formalaşması ön plana
 çəkilir.

Tələb olunan bacarıq və vərdişlərin
 formalaşdırılmasına imkan yaradan
 minimum biliklərin həcmi müəyyənəndiri-
 lir. Bu biliklər minimum təlim məqsədlə-
 rinə çatmaq üçün vasitə kimi nəzərdə
 tutulur. Onlar dinamik xarakterə malik
 olub müəy-yən bacarıq və vərdişlərin, əqli
 fəaliyyət növlərinin əsasında durur. Daha
 çox funk-sional dəyərliliyi ilə seçilir. Belə
 kurikulumlardan, adətən, təhsilin icbari
 mərhələsində istifadə olunur. Şagirdlərin
 hazırlığına verilən minimum tələblər bu

kurrikulumlara daxil edilir və dövlət
 tərəfindən təsdiqlənərək hüquqi status alır.

Şəxsiyyətyönümlü kurikulumlar in-
 teqrativ məzmunu ilə seçilir. Oradakı fən-
 lərin adlandırılmasında, məzmunun müəy-
 yənəndirilməsində şəxsiyyətin formalaş-
 ması üçün əhəmiyyət kəsb edən və bilava-
 sitə insanın şəxsi fəaliyyəti üçün lazım olan
 tələblər əsas götürülür. Kurrikulumların
 inteqrativ məzmununda hazırlanması onun
 bir neçə cəhətdən keyfiyyətinin yüksəlmə-
 sinə təsir göstərir.

Birinci, fənlərin inteqrasiyası onların
 saylarının azalması ilə nəticələnir. Məz-
 munca yaxın fənlər sintez edilir.

İkinci, fənlərin inteqrasiyası həftəlik
 saatların minimum səviyyəyə endirilməsinə
 imkan yaradır. Bu isə təlim yükünün – məş-
 gələlərin sayının azalmasına gətirib çıxarır.

Üçüncü, şagirdlərin həyati əhəmiyyəti
 olan bilik, bacarıq və vərdişlər qazanma-
 larına, onların şəxsiyyətinin formalaşması
 üçün ən zəruri praktik işlərin həyata ke-
 çirilməsinə imkan yaranır.

Bütün bunlar bütövlükdə təhsilin hu-
 manist prinsip əsasında qurulmasına təmi-
 nat verir.

Kurrikulumların hazırlanması ideyası
 ölkəmizdə təhsil sahəsində aparılan araş-
 dırmaların nəticəsi kimi meydana çıxmış-
 dır. Ötən əsrin 90-cı illərinin sonunda bey-
 nəlxalq və milli səviyyədə ekspert və
 məsləhətçilərin araşdırmaları Azərbaycan
 təhsilinin məzmunuyönümlülüyünü, orada
 təhsil alanların marağına uyğun gəlməyən
 biliklərin əhatə edildiyini təsdiq etmişdir.
 Yeni qurulan Azərbaycan cəmiyyətinin tə-
 ləbləri əsasında məzmunun yenidən yara-
 dılması bir vəzifə kimi qarşıya qoyulmuş-
 dur. Dünya sivilizasiyasına inteqrasiya
 olunmağa imkan yaradan ən müasir məz-
 mun və struktur modellərindən istifadə
 etmək faydalı hesab edilmişdir. Təbii ki,
 İslahat Proqramında göstərilədiyi kimi,
 "...təhsil pillələrində toplanmış potensialı
 saxlamaq və inkişaf etdirməklə" [1] ona nail
 olmaq mümkün variant kimi irəli

sürülmüşdür. Aparılan araşdırmalarda kurikulum modelindən istifadə olunması barədə təkliflər verilmişdir.

Xüsusən fənn kurikulumlarının müasir Azərbaycan şəraiti üçün faydalı cəhətləri əsaslandırılmışdır. Artıq xeyli vaxtdır ki, respublikamızda kurikulumların hazırlanması sahəsində iş aparılır. "Azərbaycan Respublikasında ümumi təhsilin Konsepsiyası (Milli Kurikulumu)" çərçivə sənədi hazırlanaraq hökumət tərəfindən təsdiq olunmuşdur. Bu sənədə əsasən ibtidai təhsil pilləsi üzrə fənn kurikulumları hazırlanmış, təsdiq olunaraq istifadəyə verilmişdir. Əsas və orta təhsil pillələri üzrə fənn kurikulumlarının layihə variantının hazırlanması üzərində iş başa çatdırılmışdır.

Dünyanın müxtəlif ölkələrində fənn kurikulumlarının mahiyyəti və məzmunu haqqında fikirlər eyni deyildir. Bu anlayışın açıqlanmasında, mühüm pedaqoji sənəd kimi onun hazırlanmasında yanaşmalar müxtəlifdir. Araşdırmalar onu göstərir ki, bəzi ölkələrdə (Avstraliya, Finlandiya, İsveç və s.) kurikulumlara yalnız ümumi tələblər daxil edilir. Bəzi ölkələrdə (Kanada) isə yalnız təlim standartları verilməklə kifayətlənilir. Elə ölkələr (ABŞ, Böyük Britaniya) də vardır ki, kurikulumlar vasitəsilə, demək olar, təhsil sahəsindəki bütün fəaliyyətləri istiqamətləndirmək nəzərdə tutulur.

Azərbaycanda kurikulumlara ciddi konseptual bir sənəd kimi yanaşılır. Onun fənn üzrə bütün fəaliyyətləri istiqamətləndirə biləcək bir sənəd olması vacib hesab edilir. Ona görə də orada ilkin olaraq fənnin məzmununa yer ayrılır. Şagirdlərin əldə edəcəkləri nəticələr təhsil pillələri və siniflər üzrə müəyyənləşdirilir. Onlar zəruri məzmun standartları kimi kurikulumlara daxil edilir. Şagirdlərin, daha geniş mənada, məktəbin nailiyyətlərinin müəyyən olunmasında onlar əsas vasitə kimi çıxış edir.

Kurikulumlar hazırlanarkən məzmunu uyğun müvafiq strategiyaların müəyyən olunmasına diqqət yetirilir. Gözlənilən nə-

ticələrin daha uğurlu əldə olunması baxımından bu, əhəmiyyətli hesab edilir. Həmin strategiyaların verilməsinin dərslük müəllifləri, fənni öyrədən müəllimlər üçün faydalı olduğu nəzərə alınır.

Prinsiplər fənlər üzrə təlimin mühüm didaktik əsası kimi şərh olunur. Fənnin ümumi məqsəd və vəzifələrinin yerinə yetirilməsi baxımından əsaslandırılır. Bu zaman hər bir fənnin özünəməxsus cəhətləri, ümumi təhsil sistemində rolu və əhəmiyyəti nəzərə alınır.

Bunlardan əlavə, prinsiplərə fənn üzrə strateji fəaliyyətin özülünü təşkil edən bir anlayış kimi də yanaşılır. Müxtəlif forma və üsulların mütəhərrik mexanizminin pedaqoji təminatçısı kimi baxılır.

Müasir təhsil müstəvisində şagirdin bir şəxsiyyət kimi fəaliyyətə cəlb olunması, onun ehtiyac və maraqlarının əsas götürülməsi, pedaqoji problemlərin həllində müəllimlərlə əməkdaşlığı, yaradıcı və təşəbbüskar rolu xüsusi olaraq nəzərə alınır. Bunlar yeni pedaqoji texnologiyaların mahiyyətini təşkil edən mühüm elementlər kimi onun xarakterik keyfiyyətini göstərir. Yeni fənn kurikulumlarında özünə yer tutmuş təlim strategiyalarının məğzini təşkil edir.

Qiymətləndirmə mexanizmləri kurikulumun məzmununda xüsusi yer tutur. Ümumiyyətlə, dünya ölkələrinin təcrübəsində qiymətləndirmə məsələlərinin kurikulumlarda əhatə olunmasına xüsusi diqqət yetirilir. Ona nailiyyətlərin obyektiv və real qiymətləndirilməsi vasitəsi kimi baxılır.

Hər bir fənn kurikulumunda sonuncu bölmə kimi təqdim olunan qiymətləndirmə hissəsi mahiyyət etibarilə Azərbaycan təhsilində yeni yanaşma tərzidir. Burada qismən ənənəvi təhsilin qiymətləndirmə fəaliyyəti ilə bağlı təcrübələrinə istinad olunsada, qlobal dünyanın mütərəqqi xüsusiyyətlərindən istifadə edilərək respublikamız üçün tamamilə yeni olan qiymətləndirmə sistemi yaradılmışdır. Bu sistemdə qiymətləndirmənin müxtəlif növləri, formaları və vasitələrinin özünəməxsusluğu

nəzərə alınmışdır. Ən başlıcası, məzmun standartlarını tamamlayan, onu müxtəlif səviyyələrdə şərh edən qiymətləndirmə standartları verilmişdir.

Xüsusi kodlaşdırılmış sistemdə təqdim olunan qiymətləndirmə standartları üzrə əldə edilmiş nailiyyətləri qiymətləndirmək üçün test nümunələri təqdim olunmuşdur. Prinsip etibarilə nümunələrin hazırlanmasında məqsəd müəllimləri qiymətləndirmə standartlarına uyğun test hazırlamaq qaydaları ilə tanış etmək, onların ümumi qiymətləndirmə fəaliyyətini istiqamətləndirməkdən ibarət olmuşdur.

Yeni olan fənn kurikulumları həm də özünün səciyyəvi xüsusiyyətləri ilə fərqlənir. Azərbaycan təhsilinin müasir durumu baxımından daha çox əhəmiyyət daşıyan həmin xüsusiyyətlər aşağıdakı məzmununda olması ilə diqqəti cəlb edir:

1. *Fənn kurikulumları nəticəyönümlü xarakterə malikdir.*

Bu xüsusiyyət onu əvvəlki proqramlardan kəskin şəkildə fərqləndirir.

Nəticəyönümlülük müasir kurikulumların hazırlanmasında nəzərə alınan mühüm didaktik prinsiplərdən biri hesab edilir. Təlim prosesindən əldə olunacaq nəticələrin əvvəlcədən müəyyən edilməsi və onun məzmununa gətirilməsi bu prinsipin başlıca cəhətlərindən biri kimi dəyərləndirilir.

Nəticəyönümlülüynün olması, ilk növbədə, təlim fəaliyyətlərinə əsaslanır, bütövlükdə təlim prosesinin mahiyyətini təşkil edən son nəticəni görməyə imkan verir. Fənn kurikulumlarında təlim nəticələri müxtəlifdir: ümumi nəticələr; xüsusi nəticələr. Hər bir fənn kurikulumunda özünə yer tutan bu nəticələr təlim baxımından xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Onlar həm məzmunu müəyyənləşdirmək, həm də qiymətləndirmə aparmaq baxımından əhəmiyyət daşıyır.

İlk növbədə, məzmunu ifadə edən belə ümumi nəticələr hökumət tərəfindən təsdiq olunur. Azərbaycanda belə bir sənəd hazırlanmış və təsdiq edilmişdir. (Bütün

fənlər üzrə ən ümumi nəticələr Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 30 oktyabr 2006-cı il tarixli, 233 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasında ümumi təhsilin Konsepsiyası (Milli Kurrikulumu)" sənədinə daxil edilmişdir). Məsələn, həmin sənəddə ana dilindən ibtidai təhsil pilləsi üzrə 6, əsas təhsil pilləsi üzrə 5, orta təhsil pilləsi üzrə 5, riyaziyyat fənnindən ibtidai təhsil pilləsi üzrə 5, əsas təhsil pilləsi üzrə 10, orta təhsil pilləsi üzrə isə 7 təlim nəticəsi təsdiq edilmişdir. Bu nəticələr, əslində, həmin təhsil pillələri üzrə milli səviyyədə müəyyənləşdirilmişdir ki, onlar respublikada bütün fənlər üzrə ümumi təhsilin məzmununu ifadə edir. Məzmun xətləri və siniflər üzrə hazırlanmış nəticələr isə ümumi nəticələrə uyğun xüsusi nəticələr kimi təsdiq olunur.

2. *Fənn kurikulumları şagirdyönümlüü ilə seçilən sənəddir.*

Fənn kurikulumlarında öz əksini tapan bütün nəticələr şagirdlərə, onların inkişafının izlənməsinə yönəldilmişdir.

Fənnin ümumi məsələlərindən biri kimi məqsəd və vəzifələrin belə müəyyənləşdirilməsində şagird şəxsiyyətinin formalaşması və inkişafı diqqət mərkəzində saxlanılmışdır. Onların sinifdən-sinfə, bir təhsil pilləsindən digərinə keçməsinin tənzimlənməsi, inkişafının istiqamətləndirilməsi ön planda saxlanılmışdır.

Şagird fəaliyyətlərinin təmin olunması və formalaşması, onun bir subyekt kimi inkişaf etməsi üçün müvafiq təlim şəraitinin yaradılması mühüm amil kimi nəzərə alınmışdır. Şagirdin idraki, hissi və psixomotor bacarıqlarının müəyyən olunmuş həddə çatması üçün humanist və demokratik prinsiplərə söykənən iş üsulları və formalarının seçiləcəyi, ən müasir texnologiyalardan istifadə olunacağı göstərilmişdir.

Fənn kurikulumlarında şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi üzrə işin məzmunu bilavasitə bir subyekt kimi təlim alanlara yönəldilmişdir. Qiymətləndirmə standartlarında şagirdlərin fəaliyyəti, üz-

rində işlədikləri məzmun və şərait elementləri ilə yanaşı, onların əldə edəcəkləri minimum nailiyyətlər də ifadə edilmişdir. Bu zaman şagirdin minimum təlim şəraiti, fizioloji və psixoloji durumu nəzərə alınmışdır. Şagird şəxsiyyətinin bütün parametrlərdə inkişaf istiqamətləri diqqət mərkəzində saxlanılmışdır.

3. Fənn kurikulumları konseptual sənəddir.

"Azərbaycan Respublikasında ümumi təhsilin Konsepsiyası (Milli Kurrikulumu)" sənədindəki müddəalar respublikada hər hansı fənn üzrə fəaliyyətlər sistemini ümumiləşdirmək baxımından konseptual xarakter daşıyır. Ona görə də fənn kurikulumları öz növbələrində həm də çərçivə sənədi hesab edilir. Ondan sonra hazırlanacaq məktəb və sinif kurikulumlarının ümumi prinsiplərini əks etdirir.

Fənn kurikulumları hər bir fənn üzrə məqsəd, vəzifə, məzmun, texnologiya və qiymətləndirmə məsələlərini əhatə etməklə çoxçeşidli iş parametrlərini əlaqəli şəkildə ümumiləşdirir. Nəticələr şəklində olan məzmun təhsil pillələri və siniflərə aid məzmun xətləri üzrə kurrikulumda daxil edilir. Standartlar səviyyəsində təqdim olunmuş siniflər üzrə nəticələrin sərhədi standartlar və alt-standartların (bençmarkların) hüdunda müəyyənləşdirilir. Məsələn, I sinifdə ana dili üzrə:

2. Oxu

Oxuyub-anlama

...

2.0. Şagird ilkin oxu texnikasına yiyələndiyini nümayiş etdirir.

2.1 Nitq səslərini nümayiş etdirir... [2].

Yaxud riyaziyyat üzrə:

1. Ədədlər və əməllər

Ədədlər

1.1. Şagird say və ədəd anlayışları arasındakı əlaqəni başa düşdüyünü nümayiş etdirir.

1.1.1. İki və daha çox əşyalar çoxluğunu müqayisə edir və onların elementlərinin sayının bərabər, çox və ya az olduğunu müəyyən edir... [3].

Bu təlim standartları məktəb səviyyə-sində təlim məqsədlərinin müəyyən olunmasında nə dərəcədə rol oynayarsa, təlim texnologiyaları və qiymətləndirmə məsələləri də məktəblərdə tətbiq olunma baxımından həmin funksiyaları daşıyır.

4. Fənn kurikulumları integrativ xarakter daşıyır.

Bu, ilk növbədə, onun ümumtəhsil məktəbləri üçün hazırlanması və şagird şəxsiyyətinin formalaşmasına imkan yaratması, şagirdlərdə həyatı bacarıqların formalaşdırılması, onların davamlı fəaliyyət üçün hazırlanması ilə bağlıdır. Ona görə də kurikulumlarda əks olunmuş təlim nəticələri (təlim standartları) biri-digərini tamamlamaq, möhkəmləndirmək, davam etdirmək baxımından elə ardıcılıqla verilir ki, onların vasitəsilə şagird şəxsiyyətinin formalaşması və inkişafını izləmək mümkün olur.

Bu əlaqələr məzmun və istiqamətinə görə iki yerə ayrılır: şaquli inteqrasiya, üfüqi inteqrasiya.

Şaquli inteqrasiya daha çox fənnin siniflər və mərhələlər arasındakı əlaqəsini, üfüqi isə müxtəlif, lakin uyğun gələn fənlərin əlaqəsini ehtiva edir. Bütün hallarda şagirdlərin integrativ standartlar əsasında ölçülə bilən bacarıqlara yiyələnmələri diqqət mərkəzində saxlanılır.

5. Fənn kurikulumları qabaqlayıcı xarakter daşıyır.

Bu, onun konseptuallığından irəli gəlir. Kurrikulumlar bütün təlim nəticələrini əks etdirməklə sondakı nailiyyətləri fərz etməyə imkan yaradır.

Öyrənmə prosesində əldə edilən nailiyyətin hansı səviyyədə olmasını müəyyənləşdirmək üçün şərait əmələ gəlir.

Bəzən yeni kurikulumların islahedici xarakterə malik olduğu göstərilir. Təbii ki, belə bir yanaşma yeni kurikulumların nəticəyönümlü xarakterini, onun qabaqlayıcı funksiyasını zəiflədir.

Bütün bunlarla yanaşı, fənn kurikulumları həm də:

↪ *müxtəlif bacarıqların öyrənilməsinə nə-*

zərdə tutan balanslaşdırılmış və əhatəli yanaşmanı əhatə edir;

✚ *təlimin fəal üsullarından istifadə olunmaqla məzmun standartlarının səviyyəsinə çatmağa imkan yaradır;*

✚ *şagirdlərin bilik və anlayışlarının daim qiymətləndirilməsini, tədris ili ərzində düzəlişlərin edilməsini (korrektələrin aparılmasını) nəzərdə tutur;*

✚ *şagirdlərin təlimə cəlb olunmasını, davamlı təhsilə hazırlanmasını və həvəsləndirilməsini təmin edir;*

✚ *şagirdlərin təhsil alarkən, bilikləri qiymətləndirilərkən, kompyuter savadı artırılarkən müasir texnologiyalardan istifadə edilməsini nəzərdə tutur;*

✚ *uyğun təlim resurslarına və inzibati yardıma malik olur.*

Bütün bu səciyyəvi cəhətlər onu digər təhsil sənədlərindən fərqləndirməyə imkan verir. Araşdırmalar göstərir ki, təlimin məzmununu özündə ehtiva edən bu sənəd haqqında müəllimlərimizin kifayət qədər məlumatı vardır. Birmənalı olaraq bu məlumatlarda proqramlar fənn üçün mühüm atribut hesab edilir, onun mahiyyət və məzmununun ifadə olunmasında ikinci mühüm sənədin adı çəkilmir. Bəlkə də, elə bu səbəbdəndir ki, kurrikulum anlayışının müzakirəsində fikirlərini söyləyənlərin xeyli hissəsi fənn kurrikulumlarını fənn proqramı kimi izah edir, onlar arasında, demək olar ki, heç bir fərq olmadığı barədə mülahizələr yürüdürlər. Belə bir münasibətin yaranması əvvəlki stereotiplər zəminində təzahür edərək meydana çıxır. Əslində isə bunlar eyni pedaqoji anlayışlar olmadığından onları eyniləşdirmək, dublet sözlər kimi dəyərləndirmək hazırkı pedaqoji fikir müstəvisində yanlış addım hesab edilir.

Pedaqoji ədəbiyyatlarda tədris proqramları dövlət sənədi kimi dəyərləndirilir. Göstərilir ki, "...ayrı-ayrı fənlərdən bilik, bacarıq və vərdişlərin həcmi, mövzuların tədrisi ardıcılığını və həmin mövzulara, yaxud bölmələrə verilən saatların miqdarını müəyyən edən dövlət sənədinə tədris proq-

ramı deyilir" [4]. Eləcə də digər pedaqogika dərslərlərində bu məzmununda və buna bənzər fikirlərlə rastlaşmaq mümkündür.

Göründüyü kimi, proqramda üç mühüm cəhətin əks olunduğu aydın göstərilir: bilik, bacarıq və vərdişlərin həcmi; mövzuların tədrisi ardıcılığı; mövzu, yaxud bölməyə ayrılan saatların miqdarı.

Artıq dilimizdə işlənməyə başlayan və xeyli nümunələri ifadə edən kurrikulum anlayışı Azərbaycan pedaqoji fikrində özünəməxsus mahiyyət kəsb edərək yer tutmuşdur: "Kurrikulum təlim prosesi ilə bağlı bütün fəaliyyətlərin səmərəli təşkilinə, məqsədyönlü və ardıcıl həyata keçirilməsinə imkan yaradan konseptual sənəddir" [5].

Anlayışların şərhindən belə məlum olur ki, tədris proqramı və kurrikulumların xüsusiyyətləri aşağıda verilmiş cədvəldəki kimidir:

Fənn proqramı	Fənn kurrikulumu
<ul style="list-style-type: none"> ■ fənnin məqsədi və vəzifələri; ■ bilik, bacarıq və vərdişlərin həcmi; ■ tədris olunan bölmə və mövzular; ■ bölmə və mövzulara ayrılan saatlar. 	<ul style="list-style-type: none"> ■ fənnin əhəmiyyətinin əsaslandırılması; ■ fənnin məqsədi və vəzifələri, ümumi nəticələr; ■ siniflər üzrə məzmun standartları; ■ inteqrasiya (şaquli və üfüqi); ■ təlim strategiyası: <ul style="list-style-type: none"> - ümumi tələblər; - təlimin yeni üsul və formaları; - təlim prosesinin planlaşdırılması; ■ şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi.

Fənn kurrikulumları konseptual xarakter daşıdığından məzmununda fənnin təlimi ilə bağlı olan problemlərə aid məsələləri ümumiləşdirir. Fənn üzrə bütün fəaliyyətləri istiqamətləndirir, onların nizamlı, normaya uyğun inkişafını tənzimləyir.

Fənn kurrikulumlarının strukturundakı hissələr təsadüfi xarakter daşımır. Onlar inkişafımızın müasir mərhələsində hər bir fəaliyyətin inkişafına şəraitin yaradılması baxımından əhəmiyyətlidir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində İslahat Proqramı, Azərbaycanın təhsil siyasəti (1998-2004), I kitab. Bakı, "Çaşıoğlu", 2005.

2. Azərbaycan Respublikasının ümumtəhsil məktəbləri üçün Azərbaycan dili kurikulumu (layihə). "Azərbaycan müəllimi" qəzeti, 6 oktyabr 2006-cı il.

3. Azərbaycan Respublikasının ümumtəhsil məktəbləri üçün riyaziyyat kurikulumu (layihə). "Azərbaycan müəllimi" qəzeti, 11 avqust 2006-cı il.

4. Y.Talıbov, Ə.Ağayev, İ.İsayev, T.Eminov. Pedaqogika. Ali məktəblər üçün dərs vəsaiti. Bakı, "Maarif", 1993.

5. Ümumi təhsil sistemində dərslik siyasəti. Azərbaycanın təhsil siyasəti (1998-2005), II kitab. Bakı, "Təhsil", 2005.

Anvar Abbasov

The typical features of new curriculums

The article deals with the sense of a word curriculum, its occurring and development as a pedagogical conception, kinds on character. Curriculum is characterized as one of the progressive education models of the world. Also it presents the maintenance of subject curriculums, typical features and their differences from subject instructional programs

Анвар Аббасов

Характерные особенности новых куррикулумов

Объясняется педагогическое понятие куррикулум, его происхождение, развитие и разновидности. Куррикулум характеризуется как один из прогрессивных моделей образования. В статье также говорится о содержаниях и характерных особенностях предметных куррикулумов, их различия от учебных программ.